

Josep M. Castellà

De la frase al text

Teories de l'ús lingüístic

Editorial Empúries
Barcelona

Índex general

| | |
|---|----|
| <i>Agraïments</i> | 9 |
| Un text que presenta | 13 |
| 1. Lingüístiques | 17 |
| 1.1 Lingüística tradicional | 18 |
| 1.2 Lingüística estructural | 20 |
| 1.3 Lingüística generativo-transformacional | 22 |
| 1.4 Lingüística del text i anàlisi del discurs | 24 |
| 1.5 Sistema virtual vs. llengua en ús | 25 |
| 2. Els camins de la frase al text | 35 |
| 2.1 Retòrica i estilística | 35 |
| 2.2 Els estudis literaris | 37 |
| 2.3 La filosofia del llenguatge | 39 |
| 2.4 L'estructuralisme | 40 |
| 2.5 El generativisme | 42 |
| 2.6 L'antropologia, la sociolingüística i la psicolingüística | 44 |
| 2.7 La lingüística aplicada | 45 |
| 3. El text que es defineix | 47 |
| 3.1 Frase, text i discurs | 49 |
| 3.1.1 Definició de text | 49 |
| 3.1.2 Text i discurs | 51 |
| 3.1.3 Frase i text | 53 |

| | | |
|-------|---|-----|
| 3.2 | Textologies | 54 |
| 3.3 | Les propietats del text | 57 |
| 4. | El text que s'arrela | 63 |
| 4.1 | Text i comunicació | 64 |
| 4.2 | Text, context i co-text | 67 |
| 4.3 | El concepte de funció | 73 |
| 5. | El text que significa | 77 |
| 5.1 | La naturalesa del significat | 77 |
| 5.2 | Significat i sentit | 83 |
| 5.3 | Metàfora i quotidianitat | 86 |
| 6. | El text com a actuació | 93 |
| 6.1 | L'activitat comunicativa | 93 |
| 6.2 | La teoria dels actes de parla | 95 |
| 7. | El text com a capacitat | 103 |
| 7.1 | La competència comunicativa | 103 |
| 7.2 | Competència de competències | 107 |
| 8. | El text com a camaleó | 115 |
| 8.1 | Llengua i societat | 115 |
| 8.2 | La diversitat lingüística | 117 |
| 8.3 | L'adequació: els registres | 121 |
| 8.3.1 | El tema del text (camp) | 122 |
| 8.3.2 | El canal de producció (mode) | 125 |
| 8.3.3 | La relació emissor-receptor (tenor interpersonal) | 129 |
| 8.3.4 | El propòsit o intenció (tenor funcional) | 131 |
| 8.4 | Precisions sobre la teoria de varietats i registres | 133 |
| 9. | El text com a construcció | 139 |
| 9.1 | La coherència textual | 139 |
| 9.2 | El text com a producte | 140 |
| 9.3 | El text com a estructura | 142 |
| 9.4 | El text com a procés | 145 |
| 9.5 | El text com a estratègia | 151 |
| 9.6 | El text com a cooperació | 153 |

| | | |
|------|---|-----|
| 10. | El text com a teixit | 157 |
| 10.1 | La cohesió textual | 157 |
| 10.2 | La referència | 160 |
| 10.3 | La connexió | 169 |
| 10.4 | La progressió temàtica | 177 |
| 11. | L'expressió de la subjectivitat | 185 |
| 11.1 | El subjecte emergeix: la deixi | 185 |
| 11.2 | El subjecte es desdobra: la polifonia | 193 |
| 11.3 | El subjecte opina: la modalitat i la modalització | 197 |
| 12. | Dos textos sobre el text | 209 |
| 12.1 | M. A. K. Halliday: la gramàtica sistèmico-funcional | 209 |
| 12.2 | J. P. Bronckart: un model psicolingüístic | 216 |
| 13. | Els textos en un ventall | 225 |
| 13.1 | La tipologia textual | 225 |
| 13.2 | L'esclat de les tipologies | 228 |
| 13.3 | Una tipologia contextual | 235 |
| 14. | El text que s'aplica i que s'ensenya | 243 |
| | Un text que conclou | 249 |
| | <i>Bibliografia general</i> | 251 |
| | <i>Índex d'autors</i> | 263 |

Un text que presenta

Per il puro piacere del discorso

El llibre que el lector té a les mans és una presentació de temes i conceptes d'un conjunt de disciplines que anomenem lingüística del text, anàlisi del discurs, pragmàtica, sociolingüística, psicolingüística i altres, que tenen en comú la consideració de l'*ús del llenguatge*. No consisteix en l'exposició d'un model únic, sinó d'*un ventall* de corrents i tendències. De fet, una teoria unificada del text o discurs seria una empresa, ara per ara, inassolible. El caràcter panoràmic de l'obra ofereix l'avantatge de destacar les semblances i les diferències entre els diversos plantejaments. Té, en canvi, l'inconvenient que cap teoria o cos conceptual no hi pot ser presentat amb l'espai i el deteniment que caldria. Confio esperarar prou el lector perquè vulgui continuar la seva recerca informativa a les fonts bibliogràfiques que es van indicant a cada apartat. Aquest llibre s'adreça a tots els professionals de la llengua, professors, traductors, correctors, estudiants i curiosos del llenguatge en general. Hi ha, però, inevitables referències a l'activitat docent, motivades per la meva dedicació a aquest camp.

Sóc de la generació que, a la facultat de filologia, va estudiar, amb molt de gust i amb bons professors, molta lingüística tradicional i estructural. Vaig saber que existia una cosa anomenada gramàtica generativa, que no es podia tractar quasi mai, perquè era l'últim punt dels programes i no hi havia prou temps. Chomsky era, per tant, com un déu distant que

calia conèixer en lectures extra-acadèmiques (cosa que em consta que ara no passa). I, més enllà, *el no-res*. Val a dir que hi havia algunes assignatures especials, sovint considerades «rars», que tractaven de sociolingüística, de semiòtica, de proxèmia i d'altres perles precioses que amb el temps he valorat. Començar a fer classes i rebre formació en didàctica em va moure, quasi em va obligar, a alçar els ulls i eixamplar la mirada. Em semblava impossible haver passat per alt tantes coses. *El llenguatge és un fenomen essencialment enllaçat amb la vida*. A través de la llengua ens fem, creixem, actuem, negociem, jurem, ens odiam i ens estimem. Amb la llengua ens amaguem o ens mostrem. Per la llengua ens identifiquem i compartim una cultura i un món. Aprenem a jugar amb les paraules i a entendre la bellesa de dir i de fer un poema. Pel llenguatge som i ens relacionem, lluitem per comunicar-nos i creem discursos que són noves realitats que ens embolcallen, ens mimen i ens atrapen. *No podia ser* que tota aquesta riquesa i tota aquesta complexitat s'expliquessin únicament per unes regles de rescriptura. No podia ser que la llengua es reduís a una col·lecció d'insectes disseccionats i paralitzats dins el formol de la gramàtica. I efectivament, no és així. Al món, s'hi fan més coses, hi ha més autors, més escoles, més punts de vista. I, més enllà de Saussure, de Chomsky i de totes les ortodòxies, i fins i tot més enllà de tots els autors que comentarem en aquest llibre, la riquesa del llenguatge continua, desbordada i inabastable.

El llibre s'organitza en catorze capítols. El primer, *Lingüístiques*, és un repàs de les tendències principals en l'estudi del llenguatge al llarg del segle xx, amb atenció especial al contrast entre les lingüístiques virtuals i les lingüístiques de l'ús. *Els camins de la frase al text* (cap. 2), presenta els orígens retòrics, filosòfics i d'altra mena, del tractament textual del llenguatge. *El text que es defineix* (cap. 3) inclou, a més de la definició de text, la seva relació amb altres termes pròxims com frase i discurs, i una introducció a les seves propietats: adequació, coherència i cohesió. *El text que s'arrela* (cap. 4) explo-

ra les relacions entre text i context, en el marc d'una visió comunicativa del llenguatge. *El text que significa* (cap. 5) tracta el tema de la naturalesa del significat, sempre polèmic al llarg de la història de la lingüística, introdueix la noció de *sensit* i dedica un petit apartat a les metàfores del llenguatge quotidià. *El text com a actuació* (cap. 6) enfoca la qüestió de l'activitat comunicativa, tant des del punt de vista de la teoria de l'activitat, com de la teoria dels actes de parla de J. L. Austin i J. R. Searle. *El text com a capacitat* (cap. 7) presenta l'expansió del concepte de competència lingüística en el de competència comunicativa de D. H. Hymes, i la seva especificació en subcompetències de diversos tipus. *El text com a camaleó* (cap. 8) desenvolupa el tema de l'adequació textual mitjançant la teoria dels registres de M. A. K. Halliday. *El text com a construcció* (cap. 9) tracta la coherència textual en una evolució des de models centrats en el producte (M. Charolles) als models centrats en el procés (T. A. van Dijk, R. de Beaugrande), en l'organització cognitiva de la informació (marcs, esquemes, guions), en la interacció cooperativa (H. P. Grice) i en la pertinència informacional (D. Sperber i D. Wilson). *El text com a teixit* (cap. 10) és un ràpid repàs dels mecanismes de cohesió textual, classificats en els apartats de referència, connexió i progressió temàtica. *L'expressió de la subjectivitat* (cap. 11) comenta sumàriament alguns temes de les teories de l'enunciació, com el tractament de la presència del subjecte i la deixi (É. Benveniste, R. Jakobson, C. Kerbrat-Orecchioni), la polifonia enunciativa (O. Ducrot) i la modalització d'enunciats. *Dos textos sobre llenguatge* (cap. 12) presenta els treballs de M. A. K. Halliday i J. P. Bronckart com a aportacions especialment remarcables, procedents de la visió social i psicològica del llenguatge, respectivament. *Els textos en un ventall* (cap. 13) explora les tipologies textuals i acaba fent una proposta tipològica de caràcter global. Per fi, *El text que s'aplica i que s'ensenya* (cap. 14) destaca les grans possibilitats actuals de la lingüística aplicada, i planteja el paper que poden tenir la lin-

güística del text i l'anàlisi del discurs en l'ensenyament de la llengua.

Abans de començar amb el cos del llibre, voldria fer una última observació, que és alhora una confessió i un desig. L'obra que hi ha a continuació d'aquestes ratlles és producte d'una passió personal, profunda i un xic enderiada, per la llengua i per la descoberta d'aspectes insospitats del seu funcionament. I la meva aspiració no és altra que encomanar al lector una mica d'aquesta dèria i així compartir una engrescadora recerca en la naturalesa social i humana del llenguatge.